

Overdenking op 3 mei 2026 Laatdienst rond Hannie Schaft

De kracht van liederen en teksten zoals we die in de Laatdiensten kunnen zingen (mede dankzij ons mooie, goede koor en haar deskundige begeleiders!) voegt een eigen dimensie toe aan waar we vanmorgen mbt Hannie Schaft onze inspiratie kunnen zoeken. De liederen die wij gekozen hebben, hebben een duidelijke rode draad waarin het gaat om datgene waar Hannie Schaft voor stond. Ik hoop dat die eigen taal van teksten en muziek jullie al veel kan brengen. Mij in elk geval zeker! Toch wordt er natuurlijk van mij verwacht dat ik ook nog iets zeg...

Eerst wat meer over wie Hannie was en dan zal ik een paar dingen zeggen over hoe wij in onze voorbereiding nagedacht hebben over haar erfgoed en onze verantwoordelijkheid in de wereld van vandaag... en de verbinding met de geloofstraditie waarin wij staan.

Haar erfgoed klinkt natuurlijk ook in wat ik vertel in wie zij was en waar zij voor stond.

Hannie Schaft was geen heilige, geen vrome en zeker ook geen herrieschopper. Maar, zoals ik al in de nieuwsbrief zei: Voor *mij* past zij zéker in deze serie en in de actualiteit waarmee wij leven - met oorlogen en autocraten, mensen op machtige posities, die het niet zo nauw nemen met bepaalde normen en waarden en met de rechtsstaat.

Hannie Schaft (1920-1945) is één van de weinige *vrouwelijke* verzetsstrijders uit de Tweede wereldoorlog, die uiteindelijk gewapend verzet niet schuwde.

Hoewel zij vanuit zichzelf het *pacifisme* omarmde, voelde zij zich gaandeweg gedwongen deze weg te gaan.

Zij was een sterke vrouw met een zeer groot rechtvaardigheidsgevoel en een totale inzet om 'het kwaad' te bestrijden en gerechtigheid te bevorderen.

Hannie, toen nog Jo genoemd, werd geboren in Haarlem en groeide op in een onderwijzersgezin - *beide* ouders werkten in het onderwijs.

Haar moeder was een dochter van een uitgesproken socialistische doopsgezinde predikant uit Broek op Langedijk.

Als Hannie 9 jaar oud is overlijdt haar enige zusje. Dat maakt dat haar ouders zeer beschermend waren uit angst ook dit kind te verliezen.

Ze las alles wat los en vast zat, gestimuleerd door haar ouders.

Thuis werd veel gepraat over alle mogelijke onderwerpen, waaronder politiek. Met name haar moeder kon heel fel reageren in discussies en verdroeg geen onrecht.

Haar vader was een stil, meer bedachtzaam, analyserend type. Die vaak op de achtergrond bleef, maar wel hele rake dingen kon zeggen.

Zo kreeg Jo de *sociaal - democratische ideeën met de paplepel ingegoten*.

Rechtvaardigheid en gelijkheid waren zeer belangrijke begrippen.

Het opkomend Nationaal - Socialisme werd door de familie Schaft met argusogen en toenemende angst gevolgd.

Hannie ging in 1938 rechten studeren in Amsterdam. Daar ging zij mee door- ook toen de oorlog uitbrak. Totdat er van alle studerenden een loyaliteitsverklaring geëist werd door de bezetter (1943).

Het was voor haar ondenkbaar om zoiets te ondertekenen. Dat betekende dat ze stopte met haar studie.

Al eerder maakte zij van dichtbij mee hoe haar joodse studievriendinnen Sonja en Philine in toenemende mate getroffen werden door de anti-joodse maatregelen. Toen zij een gele ster moesten gaan dragen en steeds meer beperkt werden in hun bewegingsvrijheid, stal Hannie in een zwembad twee persoonsbewijzen van niet-joodse vrouwen. Daar bleef het niet bij. Ze heeft honderden persoonsbewijzen ontvreemd en doorgegeven aan mensen die ze konden vervalsen en ze daarna weer in omloop brachten.

In 1943 sloot zij zich aan bij de Raad van Verzet, een linkse sabotagegroep. Binnen deze groep ontmoette Hannie onder andere de zusjes Truus en Freddy Oversteegen. De meeste leden van deze groep waren gewone jongens, arbeiders, allemaal tot het verzet gedreven vanuit linkse politieke opvattingen. Truus, Freddy en Hannie waren de enige vrouwen binnen de RvV.

Er is natuurlijk veel meer te vertellen – ook dat het niet altijd goed ging met de acties, die de RvV ondernam. En in de acties die de 3 vrouwen – vaak gezamenlijk – ondernamen in opdracht van de RvV.

Maar ik moet mij beperken.

Zo raakte Hannie bij een actie een keer gewond aan haar benen.

Degene met wie zij samen een 'foute' Haarlemse rechercheur moest neerschieten, kon haar nog net op de bagagedrager van zijn fiets meekrijgen.

Een week was zij uitgeschakeld en toen ging ze er weer tegenaan.

Op 21 maart 1945 - na een lange, strenge winter waarin de honger steeds overheersender werd, werd Hannie bij een wegcontrole gearresteerd op bezit van illegale krantjes (een pakket van de Waarheid) en een wapen.

Door uitputting wiebelig geworden en soms op de rand van flauwvallen, kan het zijn dat haar aandacht een moment verslapt was.

Op het politiebureau bracht een Duitse officier haar in verband met 'het meisje met het rode haar' dat bij zoveel aanslagen en sabotageacties betrokken was geweest. Haar arrestatie kreeg daardoor een veel groter gewicht. Haar zwartgeverfde haar bleek bij de wortels weer rood te worden en nadat ze onder de douche geweest was, was het rode haar weer geheel zichtbaar. Ontkennen had geen zin meer.

Ondanks de afspraak die de Duitsers aan het einde van de oorlog met de Binnenlandse Strijdkrachten hadden gemaakt om geen mensen meer te executeren...

Ondanks de zelfs door Duitsers gerespecteerde regel dat zij geen *vrouwen* zouden fusilleren, werd Hannie vier weken na haar arrestatie doodgeschoten (op 17 april 1945).

Zij hadden geen enkele informatie uit haar kunnen krijgen...

In onze voorbereiding kwamen we op (minstens) twee vragen:

1. Waarom doet iemand wat zij doet? Of doet dat juist niet...

Wat houdt *mij* tegen om te doen wat er (volgens mij) van mij gevraagd wordt?

Bv niet meelopen bij de Rode lijn demonstraties afgelopen winter. Deels uit angst voor wat er kan gebeuren als zulke grote groepen mensen bij elkaar zijn – door antidemonstraties ook...

Het hangt ook af van de situatie waarin je zit en hoe je in je vel zit of je je vrij voelt om kleur te bekennen en in actie te komen.

Op kleinere schaal - in het tussenmenselijk verkeer: De één is snel (soms tè snel) met reageren en komt daardoor soms in de problemen.

Of moet er vervolgens op terugkomen (en doe je dat dan ook??)

Een ander reageert juist meer secundair en heeft daardoor vaak het gevoel te kort te schieten – iemand in de steek te laten. Eén van ons, die dat laatste nogal eens ervaart zei: Als ik dat bij mezelf ontdek, zet ik er een lichtje bij in mijn hoofd met de gedachte: als dit weer gebeurt, dan wil ik dit of dat zeggen! Dat maakt mij bewust van mijn eigen valkuil...

Ieder van ons (zoals we hier bij elkaar zijn) kan alleen maar raden hoe *wij* ons zullen opstellen als het er echt op aankomt. Ik sluit dit stukje af met de bede die we ook zongen vandaag: *'Herschep ons hart, heradem ons verstand – dat wij elkaar behoeden en doen leven; wees de stem die ons geweten wekt!*

2. Opkomen voor gerechtigheid- natuurlijk – maar wat is gerechtigheid?

De liederen die wij vandaag zingen geven hier op veel manieren een antwoord op: bij voorbeeld in 'Dat een nieuwe wereld komen zal...'

'Goed is dat je niet doet wat slecht is' en in het Tafelgebed 'Gij die de stomgeslagen mond verstaat'. Het kan zeker nog een en ander toevoegen aan wat wij vanmorgen overdenken door de teksten van de liederen nog eens door te lezen...Niets moet, maar ze zijn de moeite waard!

Ik zal besluiten met nog wat woorden over **Jesaja 11**.

Een tekst waarin allereerst een beeld geschetst wordt van de *messiaanse mens*- de mens naar Gods hart... met een geest van *wijsheid en inzicht; van kennis en ontzag voor de Eeuwige*.

Iemand die zijn /haar oordeel niet stoelt op *uiterlijke schijn* noch een oordeel vormt *ogv geruchten*.

Met *gerechtigheid* als gordel om zijn lendenen -zoals Jesaja zegt.

En *trouw* als gordel om haar heupen.

Daar kunnen we wel mee aan de slag denk ik- elk op onze eigen plek in dit leven.

Met wijsheid en inzicht, ontzag voor de Eeuwige, niet te snel oordelen; gerechtigheid en trouw je' als op het lijf geschreven hebben'.

Vanuit de wens '*dat wij opengaan voor het visioen van vrede* (uit: Groter dan ons hart) *dat sinds mensenheugenis ons roept*'.

Of in termen van Jesaja: Dat wij ons steentje bijdragen aan *wat goed is en recht* - totdat de messiaanse tijd aanbreekt;

een nieuwe wereld, het Rijk van God of hoe je het zou willen omschrijven...

De beelden in Jesaja 11 spreken voor zich. Dat elkaar nu nog *naar het leven staande* dieren en ook een kind in het hol van een adder *in veiligheid en harmonie* samen kunnen zijn;

Wat nu nog als gevaarlijk en onmogelijk wordt gezien, zal *dán* werkelijkheid worden - werkelijkheid **zijn!**

Jesaja samengevat: Niemand doet dan meer kwaad, niemand sticht onheil...

Dat het zover ooit moge komen.

Annerien Groenendijk

Tekst van Inleiding op het thema:

'De wereld waarin wij tegenwoordig leven, is een grote warboel, daar zal vrijwel

iedereen het over eens zijn. Persoonlijke en gemeenschapsbelangen botsen, volkeren worden door handige staatslieden opgehitst tot een blinde haat tegen elkaar en vergeten, dat ze ook nog zoiets als verstand hebben meegekregen.'

Woorden die vandaag de dag actueel zijn... Woorden die Hannie Schaft schreef in een opstel toen ze eind jaren 30 op de middelbare school zat.

Zij droomde toen al van een toekomst waarin volkeren in vrede naast elkaar zullen leven en een einde komt aan onrecht en ongelijkheid tussen mensen.

In de nieuwsbrief van de Laatdiensten schreef ik over mijn motivatie om deze jonge verzetsvrouw in de serie van dit seizoen centraal te stellen. Ik zal dat nu niet herhalen. Wie wil kan het teruglezen.

Hoewel *zij* niet handelde en leefde vanuit een geloofsovertuiging herkennen wij- als voorbereidingsgroep-, herken *ik*, in haar een gedrevenheid die voor mij - als door de bijbel geïnspireerd mens- ook raakt aan de kern van wat leven vanuit de Bijbelse boodschap van een mens vraagt.

Ik zal in de overweging wat meer vertellen over haar korte leven en wat haar dreef. En uiteraard de verbinding leggen met wat wij daar vandaag mogelijk aan inspiratie en motivatie uit kunnen halen. En hoe haar waarden en normen -volgens ons- aansluiten bij de tekst die we zo zullen horen uit Jesaja 11.

Gedicht bij wegzending:

Verzet van Remco Campert

Verzet begint niet met grote woorden
maar met kleine daden

zoals storm met zacht geritsel in de tuin
of de kat die de kolder in z'n kop krijgt

zoals brede rivieren
met een kleine bron
verscholen in het woud
zoals een vuurzee
met dezelfde lucifer
die de sigaret aansteekt

zoals liefde met een blik
een aanraking - iets dat je opvalt in een stem

jezelf een vraag stellen
daarmee begint verzet
en dan die vraag aan een ander stellen.